

Mahmut Nedim Paşa'nın Cağaloğlu'ndaki türbesi...

24 Temmuz bayramı münasebetiyle

Yıkılası Künbed

YAZAN: SERVER İSKİT

Tarihin alınına kötü damgasını vurduğu eski bir devlet adamımız vardır: Mahmud Nedim Paşa .

Sultan Aziz'in saltanatı zamanında biri (1971 Eylül - 1872 Temmuz) arası onbir ay, öteki (1875 Ağustos - 1876 Mayıs) arası sekiz ay olmak üzere iki defa sadriâzamlık yapan bu adamın günahları saymakla bitmez

(Devamı Sa 7 Sü 7 de)

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi

No 26.921

Yeni Gazete
24.7.1969

Yıkılası Künbed

(Baştarafı 1. Sayfada)

Birinci sadareti; halkın şikâyetleri Mithat Paşa diliyle de Padişaha anlatılmasıyla, ikincisi de talebe ve halkın Babiâli'ye hücumunda pabuçsuz kaçırlmasıyla sonuna eren bu adam ne-ler yapmamıştır ki...

Meselâ onun en büyük günahı, mevkiini sağlamlaştırarak için Çarın Elçisi İgnatîef'e kendini kaptırmasıdır. Bilerek ve ya bilmiyerek âlet olduğu ve Sultan Aziz'i de sürüklediği bu politika nihayet azınlıkları ve Balkanlıları azdırmıştır.

Sultan Aziz'e yaltaklanarak aşırı derece övmeleriyle ve her gün ayaklarına kapanarak arzusunu icraya muktedir olduğuna inandırmalarıyla onu devlet idaresinde kabına sığamayan başsız bir arslan haline getirmiştir.

Meşru olmayan menbalardan para ve rüşvetler almış, Pa-dişahı bile bu yola sürüklemiştir.

Tanzimat fermanı hükümlerine aykırı olarak büyük dev-let adamlarından rakip gördüklerini sürgüne yollamıştır.

Bütün memurların durmadan yerlerini değiştirmiş, hattâ ilk sadaretinde onbir ay içinde büyüklere bile beş serasker, dört bahriye, dört adliye, beş maliye nazırı ve altı serasker müsteşarı azil ve yerlerine yenilerini tayin etmiştir.

Bütçe açığını kapamak için yapılan istikrazlardan kendi cebine ve Padişaha büyük paralar aktarmış, böyle bir iş için uzun zaman Rumeli sömündüfer inşaatının bile yüzüstü kal-masına sebep olmuştur.

Vesaire vesaire...

Hülâsa, tarihin kaydettiği misalleriyle yalancı, mumatık, riyakâr ve rüşvetçi olarak tanınan bu paşaya, Rusya'ya şid-detli taraftarlığından dolayı halk tarafından Nedimof adı da takılmıştır.

Mahmut Nedim ikinci sadaretinden atıldığı vakit büyük devlet ricalı onun muhakemeye sevkini istemişlerse de yeni sadrazam Rüşdî Paşa; kirlî işlerine sultanın da adını karış-tırmamak için onları susturmuştur. Yeni bir işe tayini ile İstanbul'da bırakılırsa halkın yalısına hücumundan korkuldu. Hicaz Valliği düşünüldü, günahları akla geldi. Avrupa'ya git-mesi teklifine de kendisi; istikraz faizlerinin tediyelerini yarıya indirmesini hatırlayarak orada beni taşlarlar, diye korktu ve nihayet isteği üzerine Çeşme hamamlarında mecburi oturma-ğa, yani sürgüne gönderildi. İşte Mahmut Paşa böyle bir Mahmut Paşa idi.

Ve gazeteciliği ilgilendiren tarafma gelince, Mahmut Paşa gazetelerimize karakteristik ilk sansürü de koyan adamdır.

Bilinir ki sansür; hâkimiyeti elinde tutan iktidarın, kendi himayesiyle ödevli sandığı içtimai ve ahlâki nizamı baltalayan veya baltalayacağını vehmettiği fikir, kanaat, temayül ve ha-reket tarzlarının genel şeklide açıklamasını kısıtlama politi-kasıdır.

Yine bilinir ki, insan toplulukları kendi işlerinden doğup şekillenen örf ve âdetlerle, yahut hâkim kuvvet tarafından, âmmenin düşüncelerine aykırı bile olsa, konulan nizamlarla yönetilirler. İşte tamamen iradi ve kasdî bir politika olan sansür bu ikincî yönün tipik bir politikasıdır.

Sansürün tatbik bakımından neveleri çok ve karışıktır. Fakat başlıca; siyasi, dini ve ahlâki olarak üçe ayrılır. Birin-ci ve ikincilerin otoriteleri siyasi ve dini şahsiyetlerdir. Ah-lâki sahaya gelince, sayılan şahsiyetlerden başkaca aile bü-yükleri ve hattâ hususî şahıslar da bunda etki sahibidirler.

Sansürün esaslı tatbik sahası, yazılmış veya söylenmiş söz, hareket (Tiyatro, dans, pandomim), plâstik sanatlar ve gi-yimdir.

Sansürü tatbik edenler gerekçe olarak bilhassa isyanı, dine karşı hümratsızlığı ve küfrü, müstehcenliği, şeref ve haysiyete taarruzu gösterirler.

Sansürün tatbik genişliği ve metodları ise, müdafaa etmek istediği içtimai nizamın nevine ve maruz kalmış düşümlen tehlikenin veya vehmin mahiyetine göre değişir.

Sansürün her türüne iltifat eden monarşi ve dikta rejim-lerinin kendi düşüncelerini zorla uygulamak için üzerinde önemle durdukları sansür nevi bilhassa neşriyat üzerine ko-nandır. Çünkü gazete ve yazılı neşriyat âmmeye etkâri üzerine vasıtasız etkilidir ve bundan dolayı iktidarı çok kuşkulandırır. Sansür, cezal ve önleyici olarak ikiye ayrılır. Cezalî sansür, otoritenin cürüm addettiği fiilin vukuundan sonra fâilin ce-zalandırılmasıdır. Önleyici sansüre gelince meydana çıkarma-dan ve yaymadan evvel tetkik ve kontrola tabi tutulup müsa-a-de verilmediği takdirde iptalî şeklidir.

Basın tarihimizde cezalî sansür tatbikatı ilk müstakil ve şahsî gazetemiz üzerinde başlayarak 1867'de bir âilî kararname ile yazılı ve geçer hale gelmiştir.

Ancak, sansür deyince büyük küçük herkesin bildiği; ga-zeteye girecek yazıları ervelâ kolon şeklinde basarak sansür memurlarına gönderip tetkik ettirme şekli, yani önleyici san-sür bizde ilk defa 1876'da konmuştur.

Mahmut Nedim Paşa her iki sadaretinde de kötü ieraatın-dan ve ahlâkından dolayı halkın nefretini kazandığından za-manın gazetecileri de başta Namık Kemal olmak üzere bu nefreti açıklayarak kendisine hücumna geçmişlerdi. Bu hal paşayı âdeta çıldırttığından sık sık gazete kapamış ve basını birbiri arkasından çıkarttığı kararla sıkıştırmış ve nihayet bunlarla da yetinmeyerek yazıları sansüre tabi tutmuştur.

Bu kararname şöyledir: «Osmanlı basınının yazıları dev-letçe incelenmekte ve çok defa tatil ve kapama gibi cezalara çarpılmakta ise de zamanın ehemmiyeti dolayısıyla gazetelerin kati olarak inzibat altına alınması gerekli görüldüğünden Is-tanbul'da ve memleketin her cihetinde çeşitli dillerle basılan gazetelerin basılmadan evvel muayenesi maksada kafi görül-mekle bundan sonra İstanbul'da basılan gazetelerin ~~muayenesi~~ idaresince ve vilâyetlerdeki her mahalli hükümetlerce tayin olunan memurlar marifetiyle basılmadan önce muayenesi yüksek karar icaplarından bulunduğuna ilan olunur.»

Bu sansür 8 Mayıs 1876'da konmuş ve paşaya uğursuz gelerek 11 Mayıs 1876'da sadareten azledilmiş, hükmü de kal-dırılmıştır. Üç gün süren bu ilk önleyici sansürde bazı gazete-ler memurların çıkardığı bendleri boş olarak nesretmiş, bir gazete ise makinesi bozulduğundan bahisle bir müddet neşri-yatını tatil edeceğini ilan etmiştir.

Mahmut Nedim'in açtığı çığır sonraları İkinci Hamit ta-rafından genişletilip şiddetlenerek ve 24 Temmuz 1908'e kadar sürecektir. Nihayet bu tarihte muharrirlerin yazılarını sansür memurlarına göndermemek suretiyle direnmele; ise 24 Tem-muz'un Türk basın âlemini bir bayram gibi kutlaması kara-rına vardırcaaktır.

Mahmut Nedim Paşa 1883 Mayısında öldü. Vasiyeti mu-cibince Cağaloğlunda Kapalı fırın yanında satın alınan arsaya gömüldü ve sonra üzerine türbe yapıldı.

Bu türbe Cağaloğlunda yıkılan Kapalı fırın arsasındaki Is-tanbul Reklam inşaatının tahta perde ile çevrilen verindedir.

Ne garip tecellidir ki basın sitemizde ayağımıza dolayan bu künbed, kocaman bir habis ur gibi dinlenmektedir.

Hürriyetler Hastalığı

Sansür

Yazan :
Server İskitTDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No 2E.921

Sansür, her topluluk gibi bizim de içtimai ve kültürel bünyemizde tahribat yapmış bir hastalık, ve bir asırdanberi dilimize yerleşmiş bir kelimedir.

Sansür, matbuat tarihimizde münhasıran gazete, mecmua ve kitaba ait bir âfet olma bakımından ele alınmış, ve resmî ifadelerle uyularak kısaca 'tab'dan evvel muayene ve tefiş' diye tarif edilmiştir.

Halbuki onun geniş tatbik sahaları bu tarif ihatasına sokulduğundan bu sahalarla âme etkâr ve hareketleri üzerindeki tesiri mütalâa dışı kalmıştır.

İkinci Cumhuriyetin Anayasası profesinin Temsilciler Meclisi ilgili komisyonunda müzakeresi mü nasebetiyle sansürün tarifi, nevi ve vasıfları ile tahribatı üzerinde durmayı lüzumlu gördüm.

Garp sosyoloji âlimleri «Censur» ü; «Hâkimiyeti elinde bulunduran iktidarın, kendini himaye ile mükellef addettiği içtimai, ahlâkî nizami baltalıyan veyahut baltalayacağını vehmettiği fikir, kanaat, temayül ve hareket tarzlarının umumî şekilde ihzârını kısaltma (Restriction) sı «politikasıdır» şeklinde tarif ederler.

Bilindiği gibi cemiyetler; kendi içlerinden doğup şekillenen örf ve âdetlerle, yahut hâkim kudret taraflarından, âmmenin düşüncelerini aykırı bile olsa, konulan keâdelelerle yönelir ve yönetilirler. İste tamamen iradi ve kasdî bir politika olan sansür bu ikinci sikkün tipik bir örneğidir.

Sansürün tatbik bakımından nevlere, pek geniş ve karışık olmasına rağmen, başlıca siyasi, dîni ve ahlâkî olarak üçe ayrılır.

Birinci ve ikinci nevlere otoriteleri siyasi ve dîni şahsiyetlerdir. Ahlâkî sahaya gelince, bunda da siyasi ve dîni şahsiyetler ve ayrıca aile büyükleri kudret sahibi olmakla beraber hususî şahısların da kendilerini söz sahibi saydıkları görülür.

Sansürün esaslı tatbik sahaları; yazılmış veya söylenmiş söz, hareket (tiyatro, pandocim, dans), plâstik sanatlar ve giyimdir.

Sansürü tatbik edenler mucip sebep olarak bilhassa isyanı, dîne karşı hürmetsizlik ve küfür, müsteheşni, şeref ve haysiyete taarruzu gösterirler.

Sansürün tatbik genişliği ve metodları ise, müdafaa etmek istediği içtimai nizamın nevine ve maruz kalması tehlikesinin veya vehmin mahiyetine göre değişir.

Buraya, sansürün tatbik sahalarından en mühim olan yazılmış kaç mevzuu, neşriyat üzerinde bir kaç satır sıkıştırılm.

Bilindiği gibi gazete ve hattâ diğer yazılı neşriyat âme etkârını yapar ve yayar. Bu, onun fonksiyonudur.

Bugünkü mânasına yakın gazetecilik, ancak liberalizmin ve demokrasî fikirlerinin halk kütelleri arasında canlı bir surette inkişafından sonra teessüs etmiş ve bu fikirlerle paralel bir inkişaf seyri takip etmiştir. İlk gazetelerin en mühim unsuru «haber» di. Fakat daha ilk günlerde de «Fikir = Opinion» rüseymlerini taşımaktaydı. Bu rüseymler büyüdükçe gazetelerin telkin hassaları da büyümüş ve Fransadaki 1789 ve 1848 ihtilallerinden sonra «Basın» dedimiz müessesese kuvvet bulmuştur.

Gazeteler o zamandan beri tiyatro, roman, konferans, nutuk, yeni olarak da sinema, radyo, plâk ve saire gibi telkin vasıtalarının başında olarak ekonomik, sosyal ve politik hayatın içinde en faal rolü almış olarak çalışıyor.

İste bu saydığımız telkin vasıtalarının en başında olarak en faal rolde, en müessir telkin vasıtası bulunmak hassasıdır ki sansür, dikkatini en ziyade gazete üzerine tahsis etmiş, gazete boğuş-

Matbuata sansürün tatbik şekillerinde otoritelerin pek tecrübeli ve idarî bir tekniğe sahip olmasına mukabil, maruz kalanlar da da imaya kaçamak şekilleri bulmuştur. Meselâ matbuatta kapanan bir gazetenin benzeri bir isimle çıkması, imâlî başlıklarla yine de men edilen haberi hatırlatması, boş süntunlarla fısıltıya zemin hazırlaması, hattâ hattâ gizli baskılar, kaçak neşriyat bunların vehlefen akla gelenlerdir.

Tehdit politikası, böylece mukabil buluşlarla iktidar için de tehlikeli olmuş, ekseriya metain sürümü kadar fikrin yayımına da yardım etmiştir.

Sansür cezal ve önleyici olarak ikiye ayrılır.

Cezai sansür, otoritenin cürüm addettiği fiilin vukuundan sonra fâilin cezalandırılması ve varsa cürüm materyalinin imhâsı suretiyle tatbik edilir.

Önleyici sansüre gelince, neşir ve izhardan evvel tetkik ve kontrol edilmesi ve tasvip edilmediği takdirde iptali şeklindedir.

Bu kısma, «Bain Washing = Beyin yıkama» diye ad konan pek yeni bir sansür nevidi de ilâve etmek gerekir ki bu, Nazizm ve Komünizm gibi otoriter rejimlerin icat ettiği metod; fikirlerin neşirini evvel veya sonra kontrol ve sınırlandırma şöyle dursun, bunu dahi kâfi görmiyerek kendi doktrinlerine zid fikri daha doğmadan imha etmek usulüdür. Amacı, fertlerin istenilen tek yönlü düşünür hale sokulmasıdır. Bu bir nevi eğitim sansürüdür.

Bir de gönüllü sansür vardır ki, memleketlerinin siyasi ve ahlâkî menfaatlerini korumak kaygusu ile âlakadarların anlaşmasıyla meydana gelmektedir. Karakteristik misalleri Birinci Cihan Harbinde İngiliz gazetecilerinin kendi aralarındaki «Gentleman agreementi» ve bizde Basın Ahlâk Yasası'dır.

Sansürün tarihi en eski çağlara kadar dayanır. Meselâ Atinalılarda Eschyle, Euripide ve Aristophane dindeki yeni ve ileri anlayışlarından dolayı sansürden istirap çekmişlerdir.

İspartalılar, müzik, şiir ve dans şekillerini, efeminelik ve lüksü teşvik ettiği mucip sebebiyle, önemiştirler.

Cumhuriyetçi Roma'da Auguste zamanında tiyatro yasak edilmiş, sair Ovide'de hicivlerinden dolayı yine Auguste tarafından Karadeniz sahillere sürülmüştür.

Milâddan sonra birinci asırda Tiranlar, siyasi yazarları tazyik altında bulundurmış ve müverrih Tacite'in iddiasına göre, bilhassa günün tarihçileri kanaatlarını serbestçe izhardan alkonulmuşlardır.

Ortaçağda Katoliklerin reformlara karşı aldığı sıkı ve kanlı tedbirler arasında çeşitli nevlere karşı sansür olayları yazmakla bitmez.

Modern zamanlarda ve bilhassa bu zamanların siyasi karışık devrelerinde de siyasi sansürün rolü büyük olmuştur. Fakat bu sansür, âme ahlâkına kötü tesir edecek fikir ve hareketlere ve bilhassa seksüel ahlâk problemlerine karşı daha hassas ve dikkatli davran-

mıştır. Bunun sebebi, yer yer iktidara sahip olan demokratik rejimlerin kendi birlik ve bekası hesabına ahlâkî bünyesini korumak mecburiyetinde kalmışlardır. Bu mecburiyet hasebiyle, cemiyet ahlâk nizamını bozanlara karşı sansür tatbiki de umumiyetle mesru olarak kabul edilmiştir. Ancak şu var ki, tatbik şekillerinde bazan hakiki sanat eserleri de sansürün anlayışsızlığına kurban gitmiştir.

Artık ilmin ışığı altında evsaf ve ârazını görebildiğimiz sansür hastalığının kendi bünyemizdeki tahribatını şimdi daha vuzuha tetkik etmek mümkündür.

Tetkike gerilerden başlarsak, medeni dünyanın esas kültürünün vücut bulduğu ve uyanıp geliştiği tarihin üç buçuk asır süren (1453 - 1789) Yeni Zamanlar devresi imparatorluğu harb meydanlarında bulmuş, evvelâ zaferlerle başlayan gurur, Osmanlı Tarihini duraklama, gerileme, parçalanma devreleri diye ayrılan mukadder âkabetlere sürüklemiştir.

Bu devrelerde da imâ müteassıp dîni zümrenin baskısı gerilik âmil olmuş, dîni ve siyasi inansa, ahlâk, plâstik sanatlara ve hattâ giyimise kadar bir takip ve tazyik siyaseti gütmüştür. Dolayısıyla garp kültürünü istihfaf ve ona karşı nefret ve yeni teklikten istifade etmiş ordunun ve bütün tedbirlere rağmen devletin batmasında âmil olmuştur. Bu uzun devrelerinde Osmanlı Tarihi, her neviden sansürü tarif ve ölçüsüne sığan binlerce misallerle doludur.

Modern sansür nevelerine gelince, matbaası bile garptakinden üç asır sonra fetva ile ve dîni kayıt ve şartlarla açılan bu memleketin, yine Avrupadakinden iki asır sonra çıkarılan ilk Türkçe gazetesi olan de ağır ve kulak fısıltılarını önlemek maksadıyla devlet tarafından çıkarılışı, zamana göre her memleketinin aksine bir garabet teşkil eder; buna bir nevi beyin yıkama sansürü denmez de ne denir?

Bizde neşriyat sansürünün ilk mazlumu 1860 da çıkan ilk müstakil fikir gazetemiz «Terümanî Ahval» dir. İlk sayısında siyasetini «Mademki halk kanunla vazifeler yüklenmiştir. Buna mukabil memleket menfaatleri hakkında söz ve yazı ile fikrini beyan etmesi de kendisi için bir haktır» diye açıklayan bu gazete, bir İngiliz gazetesi olan «Ceride-i Havadis» ile aralarında maarif mevzuu etrafındaki ileri fikirli bir münakaşasından dolayı daha kırk üçüncü sayısında kapatılmış ve iki hafta çıkmamıştır.

Bu ilk vak'a maalesef bereketli olacak ve basınının bundan sonraki bir asırlık tarihinde sansürsüz zamanları kısa sürecektir. Önceleri idarî olarak devam eden sansür, «Milletin za'fını millete söylemek bir vatanperverlik değil dir» diyen Ali Paşa zamanında 1807 de çıkarılan cezal bir sansür kararnameyle mektup hale gelecek ve 1876 da da Mahmut Nedim Paşanın önleyici kararnamesi karakteristik sansür mevzuatımıza ön ayak olacaktır. Sonralı İkinci Abdülhamit 1908 tarihine kadar sansür mevzuatının saheslerini yaratacak, 1908 temmuzunda kaldırılan sansür, yerini 1909 da Hareket Ordusu'nun ve biraz aralıktan sonra 1914 de Birinci Cihan Harbinin ve 1918 de de işgal ordularıyla İstanbul hükümetinin sansürüne bırakacak ve nihayet 7 Ekim 1923 de İcra Vekilleri Heyeti kararıyla kalkacaktır.

Görülüyor ki Türk Matbuatı, ilk fikir gazetesinden Cumhuriyetin ilânına kadar geçen altmış üç senelik devresininbile altmış senesini sansür tazyiki altında geçirmiş, yine de yılmıyarak, hattâ Avrupaya kaçılıp oralarda neşriyat yapılarak millet aydınlatılmıştır.

En şiddetlisinden en gülcüne kadar türlü vak'a ve sahaları o-

TEŞEKKÜR

Ayşe Frumet TEKTAŞ'ın

irihali dolayısıyla merasime istihak etmek, celenk göndermek, bizleri ziyaret etmek, telgrafla, mektupla, tazyikli bildirmek suretiyle, acımızı neyhasan akrabaya, dostlara ve müesseselere derin şükranlarımızı arz ederiz.

TEKTAŞ, DAVAZ, YARASA.

tika olan sansürün bu ikinci sikkini tipik bir örneğidir.

Sansürün tatbik bakımından nevilere, pek geniş ve karışık olmasına rağmen, başlıca siyasi, dini ve ahlaki olarak üçe ayrılır.

Birinci ve ikinci nevilere otomatik siyasi ve dini şahsiyetlerdir. Ahlakî sahayı gelince, bunda da siyasi ve dini şahsiyetler ve ayrıca aile büyükleri kudret sahibi olmakla beraber hususi şahısların da kendilerini söz sahibi saydıkları görülür.

Sansürün esaslı tatbik sahaları; yazılmış veya söylenmiş söz, hareket (tiyatro, pandonim, dans), plastik sanatlar ve giyimdir.

Sansürü tatbik edenler mucip sebep olarak bilhassa isyanı, dine karşı hümmetsizlik ve küfrü, müstehtaklığı, şeref ve haysiyete taarruzu gösterirler.

Sansürün tatbik genişliği ve metodları ise, müdafaa etmek istediği ihtimal nizamın nevine ve maruz kalması tehlikesinin veya vehmin mahiyetine göre değişir.

Buraya, sansürün tatbik sahalarından en mühimmi olan yazılmış söz mevzuu, neşriyat üzerinde bir kaç satır sıkıştırılm.

Bilindiği gibi gazete ve hattâ diğer yazılı neşriyatın emme efkarını yapar ve yayar. Bu, onun fonksiyonudur.

Bugünkü mânasına yakın gazetecilik, ancak liberalizmin ve demokrasi fikirlerinin halk kitleleri arasında canlı bir surette inkişafından sonra teşekkül etmiş ve bu fikirlerle paralel bir inkişaf seyri takip etmiştir. İlk gazetelerin en mühim unsuru «haber» di. Fakat daha ilk günlerde de «Fikir = Opinion» rüseymlerini taşımaktaydı. Bu rüseymler büyüdükçe gazetelerin telkin hassaları da büyümüş ve Fransadaki 1789 ve 1848 ihtilallerinden sonra «Basın» dedğimiz müesseseye kuvvet bulmuştur.

Gazeteler o zamandan beri tiyatro, roman, konferans, nutuk, yeni olarak da sinema, radyo, plak ve saire gibi telkin vasıtalarının başında olarak ekonomik, sosyal ve politik hayatın içinde en faal rolü almış olarak çalışıyor.

İşte bu saydığımız telkin vasıtalarının en başında olarak en faal rolde, en müessir telkin vasıtası bulunmak hassasıdır ki sansür, dikkatini en ziyade gazete üzerine teksif etmiş, onunla boğuşmuştur.

Sansürün tatbik bakımından nevilere, pek geniş ve karışık olmasına rağmen, başlıca siyasi, dini ve ahlaki olarak üçe ayrılır. Bir de gönüllü sansür vardır ki, memleketlerinin siyasi ve ahlaki menfaatlerini korumak kaygusu ile alâkadarların anlaşmasıyla meydana gelmektedir. Karakteristik misalleri Birinci Cihan Harbinde İngiliz gazetecilerinin kendileri arasındaki «Gentleman agreement» ve bizde Basın Ahlak Yasasıdır.

Sansürün tarihi en eski çağlara kadar dayanır. Meselâ Atinalarda Eschyle, Euripide ve Aristophane dindeki yeni ve ileri anlayışlarından dolayı sansürden istisna edilmişlerdir. İspartalılar, müzik, şiir ve dans şekillerini, efeminelik ve lüksü teşvik ettiği mucip sebebiyle, önlemişlerdir. Cumhuriyetçi Roma'da Auguste zamanında tiyatro yasak edilmiş, şair Ovide'de hicivlerinden dolayı yine Auguste tarafından Karadeniz sahillerine sürülmüştür.

Milâddan sonra birinci sırada Tiranlar, siyasi yazarları tazyik altında bulundurmış ve müverrih Tacite'in iddiasına göre, bilhassa günün tarihçileri kanaatlarını serbestçe ifzardan alıkonulmuşlardır.

Ortaçağda Katoliklerin reformlara karşı aldığı sıkı ve kanlı tedbirler arasında çeşitli nevilere dair sansür olayları yazmakla bitmez.

Modern zamanlarda ve bilhassa bu zamanların siyasi karışık devrelerinde de siyasi sansürün rolü büyük olmuştur. Fakat bu sansür, emme ahlakına kötü tesir edecek fikir ve hareketlere ve bilhassa seksüel ahlak problemlerine karşı daha hassas ve dikkatli davranır.

TEŞEKKÜR

Ayşe Frumet TEKTAŞ'ın irtihali dolayısıyla merasime iştirak etmek, celenk göndermek, bizleri ziyaret etmek, telgrafla, mektupla, tazyiye-timi bildirmek suretiyle, açımızı paylaşılan akrabaya, dostlara ve müesseselere derin şükranlarımızı arz ederiz.

TEKTAŞ, DAVAZ, YARASA, TUNCA aileleri

Modern sansür nevilere gelince, matbaası bile garpaktından üç asır sonra fetva ile ve dini kayıtları ve şartlarla açılan bu memleketin, yine Avrupadakinden iki asır sonra çıkarılan ilk Türkçe gazetesi-nin de ağız ve kulak fısıltılarını önlemek maksadıyla devlet tarafından çıkarılış, zamana göre her memleketinin aksine bir garabet teşkil eder; buna bir nevi beyin yıkama sansürü denmez de ne demir?

Bizde neşriyat sansürünün ilk mazlumu 1860 da çıkan ilk müstakil fikir gazetemiz «Tercümanı Ahval» dir. İlk sayısında siyasetini «Mademki halk kanunla vazifeler yüklenmiştir. Buna mukabil memleket menfaatleri hakkında söz ve yazı ile fikrini beyan etmesi de kendisi için bir haktır» diye açıklayan bu gazete, bir İngiliz gazetesi olan «Ceride-i Havadis» ile aralarında maarif mevzuu etrafındaki ileri fikirli bir münakaşasından dolayı daha kırk üçüncü sayısında kapatılmış ve iki hafta çıkamamıştır.

Bu ilk vak'a maalesef bereketli olacak ve basınımızın bundan sonraki bir asırlık tarihinde sansürsüz zamanları kısa süreceklerdir. Önceleri idari olarak devam eden sansür, «Milletin za'fını millete söylemek bir vatanperverlik değil dir» diyen Ali Paşa zamanında 1867 de çıkarılan cezaî bir sansür kararnameyle mektup hale gelecek ve 1876 da da Mahmut Nedim Paşanın önleyici kararnameyle karikatüristik sansür mevzuatımıza ön ayak olacaktır. Sonraları İkinci Abdülhamit 1908 tarihine kadar sansür mevzuatının şaheserlerini yaratacak, 1908 temmuzunda kaldırılan sansür, yerini 1909 da Hareket Ordusu'nun ve biraz aralıktan sonra 1914 de de isgal ordularıyla İstanbul hükümetinin sansürüne bırakacak ve nihayet 7 Ekim 1923 de İcra Vekilleri Heyeti kararıyla kalkacaktır.

Görülüyor ki Türk Matbuatı, ilk fikir gazetesinden Cumhuriyet ilanına kadar geçen altmış üç senelik devresininbile altmış senesini sansür tazyiki altında geçirmiş, yine de yılmıyarak, hattâ Avrupaya kaçılıp oralarda neşriyat yapılarak millet aydınlatılmıştır. En şiddetlisinden en güllüncüne kadar türlü vak'a ve safhaları olan bu zulüm, Matbuat deyince sansürü hatırlatmış ve bunlar birbirinden ayrılmaz iki kelime haline gelmiştir.

Tiyatro mevzuuna gelince, 1873 de Gedikpaşa Tiyatrosunda oynanan «Vatan Silistre» piyesiyle başlayan şiddet, muharrirlerin sürgün edilip zindanlara atılmasına, piyeslerin Zaptive Nezaretinde sansür edilmeden sahneye konulmasına kadar varmış ve artık bu sansür de böylece devam edip gitmiştir.

Sansür müessesesinin; fikrin, hareketin, plastik sanatların yayılıp ilerlemesini ve medeni dünya câmiyası içinde Türkün de yerini alabilmesini önlemesi gibi zararları yanında bir de maddî zarar olmuş, maarifde, matbuatta, zaptiyede ve gümrükte kurulan geniş ekipli sansür daireleri her sene milleti büyük masraflara sokmuştur.

Netice olarak tekrar ederiz ki, sansür, bir hürriyet tahdidî politikasıdır ve tepkisinin dehşetine hiç bir diktâ dayanamaz. İşte geçmiş şöyle dursun daha dün cektiklerimizin akla getirdiği kötü ihtimaller münasebetiyle yeni Anayasa profesine konan onu önleyici maddelerin son günlerde Temsilciler Meclisi'nin ilgili komisyonunca kabul edildiğini gazetelerde okuduk. Umumi Heyetten de, hattâ daha ince elenin kuvvetlenerek geçeceğine şüphe edilmez.

Kaldı ki, herhangi memlekette olursa olsun, bundan sonra tecrübesine yeltenecekler daima aydınların ve hür dünya câmiyasının reaksiyonuyla karşılaşacaklardır. Ayrılan milletlerin bu icli dışı garantileri karşısında «Sansür» artık ölmüş sayılabilir.